

תורת חמד

פנינים ופרפאות על סדר מגילת קהלת מתורתו ומשנתו של רבינו מרן פוסק הדור הגר"י זילברשטיין שליט"א מלוקט מתוך חיבוריו וספריו, וכן מכתיו"ק
כפי שנערך במיוחד עבור 'אוצר הפרשה' ע"י נכדו חביבו הרה"ג ר' חיים מלין שליט"א

מגילת קהלת

מגילת קהלת. ונוהגין לומר קהלת בשבת של חול המועד או בשמיני עצרת אם אקלע בשבת (מהרי"ל) – לשון הרמ"א (או"ח סימן תרסג ס"ב). והנה כתב המשנ"ב (סימן תצ ס"ק יז) בשם המג"א דהטעם שתקנו לקרוא מגילת קהלת בשבת חוה"מ סוכות, הוא משום שזה 'זמן שמחתנו', ובקהלת כתיב 'ולשמחה מה זו עושה'.

וצ"ב, וכי משום שזהו זמן שמחה, אנו חפצים לקלקל את השמחה, ולבאר מדוע אין מקום כלל לשמחה. ואין לומר שהשמחה בסוכות היא שמחה על הרוחניות ולא על הגשמיות, שהרי מפורש בקרא שהשמחה היא על אסיפת התבואה, וכמ"ש בדעת זקנים לבעה"ת (סוף פרשת ראה) שהשמחה בסוכות היא על התבואה והפירות, וא"כ מה טעם יש להאריך בזמן זה במגילת קהלת, שתמה 'מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש', 'לשמחה מה זו עושה', 'רע עלי המעשה שנעשה תחת השמש' וכיו"ב.

אכן נראה לבאר, דדווקא כאשר האדם יודע שכל תענוגות עוה"ז הם הבל הבלים, כאבק פורח וכחלום יעוף, ממילא שוב אינו משועבד אל הממון והתענוג, ועי"ז יכול לשמוח בהם עצמם. משום דדווקא מי שאינו מהביל אותם, הוא זה שאינו יכול לשמוח בהם, כי הוא תמיד ידאג לאבד אותם [מרבה נכסים מרבה דאגה], וגם ישתוקק לעוד ועוד דברים שחסרים לו [יש לו מנה רוצה מאתיים, ואוהב כסף לא ישבע כסף], ולא ישיג את האושר והשמחה. אך מי שלומד בספר קהלת שאין שום יתרון ומעלה בכ"ז, ממילא אינו בשום צער אלא בשמחה ונחת, והוא יכול ליהנות ממתיקות הפירות וריבוי התבואה, ולקיים בעצמו 'אשר אין טוב לאדם תחת השמש כי אם לאכול ולשתות ולשמוח'.

וזה כוונת הלבוש שכתב (שם ס"ב): 'לפי שסוכות הוא זמן שמחתנו, וספר קהלת משבח ומזרז את הבריות שישמחו בחלקם, ולא ירדפו אחר ריבוי הממון, והנהנה ממה שיש לו – מתת אלוקים הוא'. הרי שאדברה, קהלת לא בא להמעיט את השמחה, אלא אדרבה להעצימה, כי ככל שאיננו משועבדים לחומריות, כך אנו יכולים יותר לשמוח בה, כי היא אינה כובלת אותנו, אלא מהנה ומענגת אותנו.

עומדים בירושלים. ביקש ליתן להם שכרן ולא מצאן. נכנס ללשכת הגזית ושאל בשבילם, אמרו לו: דומה שמלאכי השרת העלו אבנך לירושלים, וקראו עליו המקרא הזה 'חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתייצב', ע"כ.

מעשה זה בא ללמדנו, שכך היא דרכו של האדם בעבודת הבורא, האדם צריך לרצות באמת לעשות רצון ה', להתחיל ולהניח אצבעו, ומיד שולח הקב"ה עזרו מקודש, וזהו מה שדרשו בספרי על הפסוק (דברים טו, יח) 'וברכך ה' אלוך בכל אשר תעשה', ודרשו: 'וברכך ה' – יכול אפילו יהיה יושב ובטל, תלמוד לומר בכל אשר תעשה', כלומר שבשמים מחכים רק נפתח פתח כחודו של מחט, והקב"ה יפתח לנו פתח כפתחו של אולם.

***

דברי קהלת בן דוד מלך בירושלים (א, א).
במדרש רבה כאן איתא, זה שאמר הכתוב ברוח הקודש על ידי שלמה מלך ישראל, חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתייצב, מעשה בר' חנינא בן דוסא שראה בני עירו מעלין נדרים ונדרים לירושלים, אמר הכל מעלין לירושלים נדרים ונדרים ואני איני מעלה דבר. מה עשה, יצא למדברה של עירו וראה שם אבן אחת, ושברה וסתתה ומרקה, ואמר 'הרי עלי להעלותה לירושלים'. ביקש לשכור לו פועלים, נזדמנו לו חמשה בני אדם, אמר להן: מעלין לי אתם אבן זו לירושלים, אמרו לו: תן לנו חמשה סלעים ואנו מעלים אותה לירושלים. ביקש ליתן להם ולא נמצא בידו דבר לשעה, הניחוהו והלכו להם. זימן לו הקב"ה חמשה מלאכים בדמות בני אדם, אמר להם: אתם מעלין לי אבן זו, אמרו לו: תן לנו חמשה סלעים ואנו מעלין לך אבנך לירושלים, **ובלבד שתתן ידך ואצבעך עמנו**, נתן ידו ואצבעו עמהם ונמצאו

כָּל הַדְּבָרִים יִגְעִים לֹא יוּכַל אִישׁ לְדַבֵּר לֹא תִשָּׁבַע עֵין לְרֹאשׁוֹ וְלֹא תִמְלֹא אֶזְנוֹ מִשְׁמַע (א, ח). הנה במדרש רבה כאן (א, כד) פירשו חז"ל מהו 'כל הדברים יגעים', דבר אחד, כל הדברים יגעים, דברי מינות מייגעין את האדם. ושם (פיסקא כה) מספר המדרש אודות רבי יהודה בן נקוסה, שהיו הכופרים מתעסקים עמו, והיו שואלים אותו והיה משיב, ופעם אמר להם: 'על חנם אתם מתווכחים, בואו נערוך בינינו תחרות, שהמנצח בה יפצע את מוחו של אחד בקורנס. הויכוח הסוער התחיל, ובסופו רבי יהודה נצחם, ופצע את מוחם עד שהתמלא פצעים פצעים. כשהגיע לשיבה, אמרו לו תלמידיו 'רבי, סייעו מן השמים ונצחת', השיבם: וכי יצאתי משם בחנם ללא נזק? לכו והתפללו עלי ועל אותה החמת [מוחו], שהיתה מלאה אבנים טובות ומרגליות, אבל עכשיו מלאה פחמים'...]

ומבואר אפוא, שכאר מתווכים עם החוטאים, אפילו כאשר מנצחים אותם, מכל מקום המחשבה והאמונה נפגמת על ידי זה. וביאור הדברים, שהרי כתב הרמב"ם (פ"ו מהל' דעות ה"א): 'דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו, ונוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד, כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחושך כדי שלא ילמד ממעשיהם.

ונשאלנו פעמים רבות מהנהלת הארגון 'לב לאחים', באשר ישנם אברכים פעילים היוצאים לערי השדה לשכנע הורים לשלוח את בניהם לבתי ספר תורניים, וכן לומדים בחברותא עם מתקרבם. ופעמים רבות עצם היציאה מד' אמות של ביהמ"ד ולנסוע לעיר מעורבת או חילונית לגמרי, ועצם המפגש עם אנשים רחוקים מתורה ומצוות יכולה להשפיע עליהם ולגרום ח"ו לירידה רוחנית, ושואלים האם הם מצווים לזכות לאחרים במצב שיתכן והיה בזה חב לעצמו. ושמענו שהגאון רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל השיב על כך, שכאשר הולכים לדבר עמם, לפני הכניסה יש להניח מעט אבנים בתוך הנעל... והאבנים יזכירו לו כל הזמן את ה'בדיעבד' שבעניין, ובכך יקצר את השהייה עמם שלא יהיה יותר מהצורך.

ונוסיף לספר: מעשה באדם גדול, שטען כי אין להיפגש כלל עם אחינו הרחוקים, אף לא לשם קירוב, כדי לא לרדת חלילה ברוחניות ולהישמר ממראות אסורים.

וכשהצעת את טענתו בפני מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, אמר לי: לך ותגיד לו, שאם לבית החולים הוא הולך כשצריך לטפל ברגלו, והרי גם שם נתקל במרעין בישין, ומתמודד עם הנסיונות, א"כ ילך גם להציל את אותם רחוקים ולהשיבם בתשובה, ולא יהיו הנשמות האבודות של הרחוקים פחות כואבים לנו מאשר כאבי וייסורי הגוף [וכמובן אין כאן הוראה לרבים, והדברים שייכים באחד שיש לו מספיק חוסן כדי לעמוד בנסיונות השונים].

וכן היה משנן באוזנינו מו"ר מרן הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל, שעלינו לראות את כל הארץ כ'בית חולים' אחד גדול, ואחינו הרחוקים הינם 'חולים' הנמצאים במחלקת טיפול נמרץ, ותפקידנו, אנו בני התורה, לשמש כרופאים ואחיות, כדי להחיש רפואה ומזור לחוליים, בעיקר על ידי 'סם המרפא' – אור התורה הקדושה ונעימות צוף אמריה.

והוסיף ואמר, שכל אחד צריך להניח בכיסים הרבה דברי תורה מתוקים, וכל מי שפוגש בו, שיאמר לו דברי תורה [וע"ע בחשוקי חמד עמ"ס יבמות (דף כב ע"ב)].

***

עַתָּה לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים וְעַתָּה כְּנוֹס אֲבָנִים עַתָּה לְחִבּוֹק וְעַתָּה לְרַחֵק מִחֶבֶק (ג, ה). הנה במדרש רבה (כאן), איתא, עת לבקש – בשעת שלום, ועת לאבד – בשעת מלחמה, עת לשמור – בשעה טובה, ועת להשליך – בשעה רעה. ומובא במדרש מעשה בסוחר שהפליג בים הוא ובנו, והוביל עמו קביים דיגרי זהב, הספן הקצה להם מקום סתר ואפילה, הסוחר שמע את קולם של המלחים שדיברו זה אל זה: כשנגיע ללב ים נהרוג את הסוחר ואת בנו ונשליך את גופותיהם למים, ונקח לעצמנו את המשא של הדיגרים. מה עשה הסוחר, העמיד פנים של

כעס על בנו והתקוטט עמו, ומתוך התגרה השליך את הדיגרים לים, ואז הרפו מהם הספנים. כשהגיעו למחוז חפצם התלונן הסוחר לפני המושל של קיסרי על המלחים, המושל אסר את המלחים וחייבם לשלם מכיסם את דמי הזהב שהושלך לים בגללם. שאל המושל את הסוחר, מנין למדת חכמה זו להשליך את הדיגרים לים, השיב לו הסוחר, משלמה מלך ישראל, שאמר עת להשליך אבנים (דיגרי זהב), ועת לאסוף אבנים.

ומבואר בחז"ל שאסור לאדם להסתכן כדי להציל את ממונו, וכעין זה יעוין במסכת תענית (דף כ ע"ב) שרב הונא לא נכנס לבית רעוע להציל את היין שלו. אך כל דברינו אמורים בסכנה גדולה, אך כשיש סכנה מועטת, מצאנו שמותר לאדם להסתכן קצת [וכמו שכתבנו להלן (ו, ג) בשם הנודע ביהודה], אלא שקשה לקבוע בדיוק את הגבולות, וע"ע מש"כ בחשוקי חמד עמ"ס כתובות (דף יט ע"א).

ועוד יש לדון, כיצד היה הדין, במקרה ששותף עלה לספינה עם אבנים טובות ומרגליות, וכשישמע שזוממים להורגו כדי לשדוד את ממונו, נהג כפי שנהג היהודי הפיקח הנ"ל במדרש, והשליך את המרגליות למצולות ים, והנה כעת בא שותפו ותובע ממנו לשלם עבור איבוד המרגליות, שהרי אף המציל את נפשו ע"י איבוד ממון חבירו, מחוייב לשלם לחבירו את מה שהפסיד לו (שו"ע חו"מ סימן שנט ס"ד), ויל"ע האם אכן יש לחייב את זורק המרגליות.

ונראה להשיב, שיכול הזורק לטעון כלפי שותפו: 'הסחורה שסיכנה את חיי, ואילצה אותי להשליכה לים, היא גם הסחורה שלך, ומאחר וגם ממנוך היה נחשב ל'רודף' אחרי, ממילא היה מותר לי לאבדו כדי להציל את נפשי'.

***

מִה שֶׁהָיָה כָּבֵד הוּא וְאִשְׁרֵי לֵהָיוֹת כָּבֵד הָיָה וְהָאֱלֹהִים יִבְקֹשׁ אֶת נִרְדָּף (ג, טו). ניגש אלי יהודי וסיפר ששכנו מציק לו מאד, וממש רודף אותו ויורד לחייו, על לא עוול בכפו. ושאל עצה טובה מה עליו לעשות במקרה זה, וכיצד יפטר מהשכן הטרדן.

והשבתי לו, שהוא צריך לשמוח שיש לו שכן כזה. ולאחר שתמה על הדברים, ביארתי לו, דהנה בפי' בחוקותי נאמר (במדבר כו, יז) 'ונסתם ואין רודף אתכם', וצ"ב, דהניחא ש'ונסתם' היא קללה, אבל 'ואין רודף אתכם' מה קללה יש בכך, הלא ברכה היא. ופירש הגר"א שהנה נאמר כאן 'והאלוקים יבקש את נרדף', כלומר שעצם העובדה שהאדם הוא בגדר 'נרדף' מעניקה לו הטבות מסויימות, כי האלוקים מבקש אותו ורוצה לעזור לו. וזה הפשט ב'ואין רודף אתכם', שהקללה תהיה עד כדי כך שגם את הזכות של ה'נרדף' לא יהיה לכם, כי נסתם ואין רודף אתכם.

ואמרתי לאותו יהודי, בכך שהנך מרגיש את עצמך נרדף מאותו שכן, יש לך נקודת-זכות בשמים, והנך קרוב יותר לרביש"ע, כי האלוקים יבקש את נרדף.

***

כִּי מִקְרָה בְּנֵי הָאָדָם וּמִקְרָה הַבְּהֵמָה וּמִקְרָה אֶחָד לָהֶם כָּמוֹת זֶה פֶּן מוֹת זֶה וְרִית אֶחָד לָפַל וּמוֹתָר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אֵין כִּי הִפֵּל הֶבֶל (ג, יט). רבים שואלים שהם מתפללים רבות להקב"ה על דבר מסויים ואינם נענים, ואנו מראים להם דברי הספר חסידים (סימן תקנג), שכתב בזה"ל: 'יש מתפלל ונענה ויש מתפלל ואינו נענה, הטעם לפי שצער חברו ועלבונו אינו מעלה על ליבו של מתפלל זה, יתכן שלא יהיה נענה, לפי שהיה לו לחשוב אילו הייתי בצער של זה, הייתי צריך להתפלל עליו, וכתוב 'ואהבת לרעך כמוך', ומאחר שאינו מצטער בצער הצדיק, לא יתכן שיהיה נענה, לכך כל התפילות והתחנונים תיקנו לומר בלשון רבים 'רפאנו', 'ראה נא בענייננו', וכתוב 'ונתן לך רחמים ורחמך', המרחם ירוחם. **ואם לא, מה בין זה לבהמה שאינה חוששת בצער חברתה, ועליו נאמר ומותר האדם מן הבהמה אין', עכ"ל.**

למדנו מדבריו, כי אדם המתפלל להקב"ה ואינו נענה, לפעמים הוא מחמת שאינו מרגיש בצער הזולת, ואינו חושש כשחברו בצער, ומה בינו לבין בהמה, ואין פלא שתפילת בהמה לא נענית. ועל כל אחד

להתחזק בדבר זה, להיות נושא בעול עם חברו, להיות עמו בשמחה ול"ע בעת צרה וצער, ואז יזכה שתפילותיו יתקבלו לפני כסא הכבוד.

[ובעיקר הדבר שיש תפילות שלא רואים שפועלות, או ברכה של צדיק שאינה מתקיימת לבסוף, שמעתי ממרן בעל הקהילות יעקב זצ"ל שתפילה או ברכה של צדיק תמיד מועילים, אבל לא תמיד הברכה או התפילה מועילים על הדבר שאנחנו רוצים, אלא לפעמים הברכה או התפילה מועילים לדברים חשובים יותר, שאנחנו אפילו לא חשבנו לבקש על זה ברכה, והקב"ה לוקח את הברכה או את התפילה, ומסדרה על הדבר החשוב יותר שצריך בו ישועה. ומצאנו ראייה נפלאה לדבריו מהבן יהודה עמ"ס כתובות (דף קד ע"א), יעו"ש].

***

וְרֵאִיתִי אֲנִי אֶת כָּל עֹמֵל וְאֶת כָּל פְּשָׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה כִּי הִיא קִנְאָת אִישׁ מְרַעְהוּ גַם זֶה הֵבֵל וְרַעוּת רִיחַ (ד, ד). ביאור נפלא בפסוק כאן מצאנו בדרשות המהר"ל מפראג (בדרוש לשבת הגדול, עמוד נב), שהביא דיש שואלים, אחר שהשי"ת שעה אל הבל ואל מנחתו (שהו גרם לו'יחר לקין מאד ויפלו פניו'), א"כ איך הצליח אחר כך קין להרגו, והלא כלל הוא בדינו ד'שומר מצוה לא ידע דבר רע', וכל שכן דבר כמו זה שהרי הקב"ה שעה אל מנחתו, ואיך לא היה להבל שמירה מיוחדת מקין אחיו לבל יהרגנו.

ותירץ, שהבל מה שהיה מקריב קרבן, לא היה זה מצד עצמו, רק כאשר ראה שקין מקריב קרבן, אז נתעורר גם הוא להקריב, ולא היה מתעורר ומתאמץ מעצמו, ולא היה פונה אל המעשים הטובים מצד עצמו ואין ממש במעשה זה, וזה נרמז בפסוק 'והבל הביא גם הוא', ולמה צריך לכתוב 'גם הוא', אלא לאחר שראה שקין מקריב, הקריב גם הוא. ואף שלא היה בכוונה, מכל מקום ראוי לקבל הקרבן, אבל אינו יכול להיות בכלל 'שומר מצוה לא ידע דבר רע' כי אין יסוד למעשה זה, כי כל יסוד נבנה על עצמו ולא נבנה על זולתו, ומה שעשה הבל לא נבנה על עצמו, רק עשה אחרי שקין עשה.

והוסיף שם המהר"ל, שעל זה אמר שלמה המלך בחכמתו 'וראיתי את כל כשרון המעשה אשר נעשה תחת השמש כי הוא קנאת איש מרעהו, ואמרתי כי גם זה הבל ורעות רוח', ופירוש זה, כי ראיתי מעשה האדם אשר האדם טורח בהם, **והכל עושה בגלל קנאת איש מרעהו, ועושה ג"כ מעשה טוב מצד הקנאה לעשות כמו שעשה האחר, ואין עושה זה מכח התעוררות מעצמו, ולכך הוא הבל.** והוסיף עוד, דאפשר כי במילים 'כי גם זה הבל', רמז שכן גם עשה הבל, מכח קנאה, ונקרא 'הבל', ע"כ דברי קדשו הנפלאים.

[ויעיין בחשוני חמד עמ"ס קידושין (דף מ ע"א) שהבאנו את דבריו, והוכחנו מדבריו שכדי שיהיה בחינת 'שומר מצוה לא ידע דבר רע', צריך שיכוין לעשות המצוה לש"ש, ורק אז המצוה מגינה עליו].

***

אם יוליד איש מאה וְשָׁנִים רַבּוֹת יִחְיֶה וְרַב שְׁיֵהוּ יָמֵי שְׁנָיו וְנָפְשׁוֹ לֹא תִשָּׁפֵעַ מִן הַטּוֹבָה וְגַם קְבוּרָה לֹא הִיָּתְּהָ לּוֹ אֲמַרְתִּי טוֹב מִמָּוֶה הַנֶּפֶל (ו, ג). הנה במדרש רבה (ב"ר ו, ה) איתא מעשה מופלא, שרבי יהושע בריה דרבי תנחומא ב"ר חייא היה באסיא, ורצה לנסוע דרך הים, אמרה לו מטרונא 'באיילין יומיא פרשי, אתמהא', כלומר בימים אלו של החורף, וכי נוסעים דרך הים, הרי זה סכנה גדולה שאפשר לטבוע מרוח סערה. אתחזי ליה אבוי בחלמא, ואמר ליה 'ברי בלא קבורה, שנאמר גם קבורה לא היתה לו', ולא שמע לא למילי דדין ולא למילי דדין, וכן הוית ליה. כלומר שגם אביו נתגלה לו בחלום ואמר לו, אם בחורף אתה פורש לים, הרי שגם קבורה לא תהיה לך, וציטט לו הפסוק כאן בקהלת, כי הדגים יאכלוך, וכן היה, יעו"ש.

ומדברי המדרש נראה, שלמרות הסכנה, אין איסור מוחלט להפליג בספינה בימי הורף, אלא שחז"ל מיעצים לנו להימנע מכך, אבל רבי יהושע למרות כל האזהרות מהשמים, ע"י חלום שנתגלה לו אביו

וע"י דברי המטרונא, מ"מ לא חשש והפליג, ש"מ שאין איסור מוחלט על האדם להיכנס לתוך סיכון מסויים.

וכנראה נתכוין לצאת לפרנסתו, ומותר להסתכן קצת עבור פרנסתו, וכמ"ש בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת יו"ד סימן י), שנשאל האם מותר ליהודי להתעסק בצידי חיות, וכתב שצייד עני העוסק בצייד למחייתו, התירה התורה, וכמו שמותר לסוחרים לעבור אורחות ימים בגלל הפרנסה, וכמו שדרשו חז"ל במסכת ב"מ (דף קיב ע"א) 'ואליו הוא נושא את נפשו – מפני מה זה עלה בכבש ונתלה באילן ומסר את עצמו למיתה, לא על שכרו'.

וגם בשו"ת תורה לשמה (סימן ערב), נשאל מאחד שצווה לבנו שלא ילך בדרך במקום סכנה, והבן רצה לנסוע בים לצורך עסקיו, ונסתפק האם הנסיעה בים נחשבת לסכנה שצריך בגינה לחוש לצוואת אביו.

והשיב הבן איש חי ע"פ המדרש הנ"ל, שבחורף מחג הסוכות יש סכנה לנסוע בים, ולכן לא ילך בשביל צוואת אביו, יעו"ש. ומשמע שבלי צוואת אביו א"א לאסור את ההפלגה ביום, למרות שיש בזה סכנה, כי מותר לאדם להיכנס לסכנה לצורך פרנסה [וע"ע בחשוני חמד עמ"ס זבחים (דף לה ע"א) מש"כ בזה].

***

כִּי יֵשׁ דְּבָרִים הָרַבָּה מִרְבִּים הֵבֵל מֶה יוֹתֵר לְאָדָם (ו, יא). נשאלתי האם מותר לקנות תוכים ולגדלם בבית, כשיש צורך עבור טיפול רגשי לאחד מהילדים.

והנה במדרש רבה (כאן) איתא, כי יש דברים הרבה מרבים הבל, כגון מגדלי קופות וחולדות וחולדות הסנאין ואדני השדה וכלב הים, מה אית להון הנייה מיניהון [איזה הנאה יש בגידולם].

וכן כתב בספר חסידים (סימן תתרלח): 'כי יש דברים הרבה מרבים הבל, זה המגדלים עופות לנוי ולקילוס, ומה שמוציא עליהם היה לו לתת לעניים'.

כלומר, יש בעלי חיים שמספקים הנאה לאדם, כגון בהמות טהורות שמספקות בשר וחלב, ויש גם בהמות טמאות כגון סוס וחמור שמשמשות האדם לרכיבה ומשא, וגם כלב שומר מפני הגנבים, אבל בעלי חיים אחרים רק מרבין הבל, ואין לאדם שום הנאה מהם, ואת ההוצאות שמוציא עליהם, עדיף שיתן לעניים.

וגם יש בזה חשש צער בעלי חיים, וכדאיתא בפסיקתא דרב כהנא (פסקה עה), משל לעוף שהוא נתון בכלוב, ובא עוף אחר ועמד על גביו ואמר לו, אשריך שמזונותיך מצויים אצלך, אמר לו במזונות אתה מסתכל ובמצודות אין אתה מסתכל. ומשמע שעדיף לבעלי כנף להיות משוחררים שיוכלו להשתמש עם הכנפיים שהקב"ה העניק להם, ולא במצודה.

וראה מה שהרחבנו בזה בקובץ 'ווי העמודים וחשוקיהם' (גליון מז עמ' לט) לגבי האיסור לגדל בזמן הזה בנות שיר, וכן לגבי הדין שאסור להסתכל בבעלי חיים טמאים, וכן לגבי צוואת ריה"ח שיש סכנה לגדל תורים ובני יונה, וסיימנו שם דכשיש בזה צורך אפשר להקל, ואם יש צורך כגן בטיפול רגשי, הרי שאינו מרבה הבל, והוי כמו סוס וחמור שצריך לו לשימוש.

ולגבי הצעב"ח, במדרש רבה (קה"ר יא) יש תוספת 'דלמחר מפקין ונכסין לי', כלומר שמחר מוציאים ושוחטין אותי, ומשמע שאין הצער של העוף עצם מה שתפוס בכלוב, אלא שהוא מזומן לשחיטה. [וע"ע בחשוני חמד עמ"ס ביצה (דף כו ע"א), ועמ"ס בבא מציעא (דף קיג ע"ב), ועמ"ס שבת (דף קז ע"א)].

***

טוֹב שֵׁם מִשְׁמֵן טוֹב יוֹם הַמּוֹת מִיּוֹם הַהֵלֶל (ז, א). הנה אמרו במסכת ברכות (דף יז ע"א), רבי יוחנן כי הוה מסיים ספרא דאיוב אמר הכי, סוף אדם למות, וסוף בהמה לשחיטה, והכל למיתה הם עומדים, אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה, ועושה נחת רוח ליוצרו, וגדל בשם טוב, ונפטר בשם טוב מן העולם, ועליו אמר שלמה טוב שם משמן טוב טוב ויום המוות מיום הוולדו. ופירש רש"י 'כי הוה מסיים ספרא דאיוב. על שם שאיוב נפטר בשם טוב',

עכ"ל, כלומר דמאחר ואיוב נפטר בשם טוב, לכן רבי יוחנן בסיום ספר איוב היה דורש על החשיבות של שם טוב.

וצריך ביאור מה הקשר בין מימרא זו לספר איוב, ואדרבה יש לזה יותר קשר לספר קהלת ששם נאמר פסוק זה.

ושמעתי מחכם אחד שביאר זאת, דרבי יוחנן השתומם איך הצליח איוב לשרוד אחרי צרות נוראיות כאלו, ואיך יתכן שלא נטרפה דעתו עליו, הרי נאמר במסכת חולין (דף מג ע"א) שאיוב היה אדם טריפה, שנאמר (איוב טז, יג) 'יפלה כליותי', ובכל זאת איוב המשיך לחיות שלא כדרך הטבע. וגם במסכת ב"ב (דף טז ע"א) נאמר, קשה צערו של שטן יותר משל איוב, משל לעבד שאמר לו רבו שבור חבית ושמור את יינה, כך גם באיוב שברו את גופו ושמרו את נשמתו שלא תפרח.

ואם כן, התבונן רבי יוחנן, מאין שאב איוב כוחות נפש אלו והחזיק מעמד. והשיב על כך רבי יוחנן כי איוב עמל בתורה, ולשיטתו אזיל שפירש במסכת בבא בתרא (דף טו ע"א) שאיוב מעולי הגדולה היה ובית מדרשו היה בטבריא, א"כ איוב היה ראש ישיבה והפיץ תורה לרבים מבית מדרשו, ומכאן שאב את כוחותיו הנפשיים.

ולכן סיים רבי יוחנן את המימרא שלו ב'אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה' שהיא משמחת לב, וכמו שאמר דוד המלך (תהלים קיט, צב) לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי, ולכן בכוונה אמר דרשה זו בסיום ספר איוב, כי שמחת התורה כשהיא שעשוע נותנת חיים ללומדיה, וחובתינו להפיק מדברי התורה 'שעשועים'.

***

פִּי הָעֹשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם וְיֹאבֵד אֶת לֵב מִתְּנָה (ז, יז). מעשה שהיה, בת"ח המתפלל בביהכ"נ אחד, ויחד עמו מתפלל רשע אחד, אשר בכל יום מקניט אותו בדיבורים קשים נגד התורה ולומדיה, ואותו ת"ח אינו משיבו כלל אך חש שלא בטוב מהקנטות אלו, ושאל האם יפסיק לבוא להתפלל באותו בית הכנסת.

והנה פירש רש"י כאן: 'כי העושק יהולל חכם, כשהכסיל מקנתר את החכם, מעררב דעתו, וגם הוא נכשל. דתן ואבירם קנתרו את משה לומר 'ירא ה' עליכם וישפוט' וכו', וערבבו ואבדו ליבו, וגרמו לו שהקפיד כנגד הקב"ה ואמר 'והצל לא הצלת את עמך', ונענש בדבר שהשיבו: 'עתה תראה', ולא תראה במלחמת ל"א מלכים'.

עוד פירש"י 'לב מתנה. לב חכמה שהיא מתנה לאדם, שנאמר כי ה' יתן חכמה'. ועוד פירש"י 'כי העושק יהולל חכם. עושק לשון ריב וקנטורין', עכ"ל.

ולכאורה מאחר וברש"י כאן מבואר שבשעה שהכסיל מקנתר את החכם, הרי הוא מעררב דעתו וגם הוא נכשל לבסוף, אולי מוטב לאותו ת"ח שיתפלל בביהכ"נ אחר, ואפי' אם אין ביהכ"נ אחר אולי יתפלל בביתו, ויכוין תפילתו בשעה שהציבור מתפללים (עי' שו"ע או"ח סימן צ"ט), ויתחנן להשי"ת שיצילנו היום ובכל יום מאדם רע ומחבר רע ומשכן רע, והשי"ת יחזיר את הרשע בתשובה שלימה. אולם למעשה נראה שאין על הת"ח להימנע מתפילה בציבור, אלא יתגבר יותר בלימוד מוסר במידת הסבלנות, דהנה מקור דברי רש"י הם מהמדרש רבה (כאן), שם נאמר: 'כי העושק יהולל חכם, עושק שעשקו דתן ואבירם למשה רבן אבדו חכמתו ממנו, ויאבד את לב מתונה כתיב, אילו היה משה מתון היה ניצול, אלא שהקניטו והקפידו אותו, ואמרו לו 'ירא ה' עליכם' ולא סבל, יעו"ש.

ונראה שהמדרש בא ללמדנו על גודל הסכנה בקנטורים, שצריך להתחזק מאוד בסבלנות, דאם לא כן הרי הוא יכול להיכשל. שהרי לא עולה על הדעת, שמחשש הקנטורים של דתן ואבירם, היה מותר למשה להימנע משליחותו של מקום.

ויעוין עוד במדרש (שם, ובשמו"ר פרשה ו): 'כי העושק יהולל חכם, המתעסק בצרכי ציבור משכחין תלמודו. אמר ריב"ל, שישים ריבוא הלכות לימדני רבי יהודה בן פדה בחרישת הקבר, וכולן נשתכחו ממני בשביל שהייתי עוסק בצרכי ציבור', יעו"ש. וכי אם יש צורך לחכם להתעסק בצרכי ציבור, לא יעשה כן, כשאי אפשר לעשותה על ידי אחרים? אלא ודאי יעסוק בתורה, ויעשה שמירה על שמירה שלא לשכוח תלמודו, והכ"נ כאן.

ועליו לשנן את הגמרא בגיטין (דף ז ע"א), שלח ליה מר עוקבא לר' אלעזר, בני אדם העומדים עלי ובידי למסרם למלכות מהו, שרטט וכתב ליה 'אמרתי אשמרה דרכי מחטא בלשוני אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי', אע"פ שרשע לנגדי, אשמרה לפי מחסום. שלח ליה, קא מצערי לי טובא ולא מצינא דאינקום בהו, שלח ליה: דום לה' והתחולל לו, דום לה' והוא יפילם לך חללים חללים, השכם והערב עליהן לביהמ"ד והן כלין מאיליהן, יעו"ש.

וה"ה בענייננו, ישכים ויעריב לביהמ"ד, וישתוק ויתפלל לה', וילמד מוסר על מידת הסבלנות, והקב"ה יצילו מידו.

***

אֵל תִּהְיֶי צַדִּיק הָרֶבָה וְאֵל תִּתְחַכֵּם יוֹתֵר לְמָה תִּשְׁוֹמֵם (ז, טז). דוגמאות רבות ניתן להביא לאחד שהוא 'צדיק הרבה', אך נביא את הדוגמא המעשית והמצויה שכתב רבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן שיח): 'מעשה באחד שהיה דל וחסר, ולא היה רוצה לקבל צדקה, אמר: האיך אקבל, הריני גוזל את העניים, אלא הלך ולווה מבני אדם, ומלווה לו על אמונת שמים, ולא היה פורע, ואמר: מה אפרע ואין לי במה לפרוע, ועוד הלך ואמר תלוו לי. אמרו לו: לווה רשע ולא ישלם (תהלים לז, כא), והוא אומר: מוטב שאהיה לווה, ואם יהיה לי אפרע, ולא אקבל מן הצדקה ולא אהיה גוזל עניים, עליו נאמר אל תהי צדיק הרבה. ועוד שהוא רשע למה לווה ולא יהיה במה לפרוע, ומתחלל שם שמים על ידו, ונועל דלת לפני לוויין', עכ"ל.

וידוע מה שדייק התפארת ישראל (אבות פ"ב אות צו), שהלווה ואינו יודע מהיכן ישלם את חובו, כבר משעת ההלוואה הוא נחשב ללווה רשע, שהרי לשון הפסוק 'לווה רשע ולא ישלם', ולכאורה היה צריך להיות כתוב 'לווה ולא ישלם רשע', אלא שמי שאין לו לשלם, ובכל זאת לוקח הלוואה, כבר משעת לקיחת ההלוואה נקרא רשע.

[ויעוין בקובץ 'ווי העמודים וחשוקיהם' (גליון יב עמ' לב) שהרחבנו מתי מותר לקחת חובות, כשהלווה אינו יודע מהיכן יפרע, ומתי אסור].¹

***

אֵל תִּרְשַׁע הָרֶבָה וְאֵל תִּהְיֶי סָכֵל לְמָה תָּמוּת בְּלֹא עֵתָּה: טוֹב אֲשֶׁר תִּתְחַזַּק בְּנֶה וְגַם מִנֶּה אֵל תִּנַּח אֶת יָדְךָ פִּי יִרְא אֱלֹקִים יֵצֵא אֶת כָּלָם (ז, יז-יח). הנה בעקבתא דמשיחא אויבייו של העם היהודי מאיימים בכל עת להכחידו רח"ל, ורבים שואלים עד כמה צריך להתייחס לכל האיומים הללו, האם לחוש לזה עד שעלול להיכנס למצב של פחד וחרדה, או שמא להתעלם מזה לחלוטין.

וגיסי מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל אמר לי דצריך לדעת לתפוס החבל משני צדדיו, לשים לב, וגם לא לשים לב. כלומר, קצת לפחד, וקצת להתעלם.

והראני שהדברים מבוארים בפסוקים כאן, ובפירוש ה'מצודות דוד', וז"ל: 'אל תרשע הרבה – אם בא לך דבר המחריר, אל תחרד יותר מדאי, ולא תבלבל דעתך. ואל תהי סכל – לבלי הרגיש כלום בדבר המחריר. למה תמות בלא עתך – למה תעשה כזאת אשר בעבורם

והיפוכו – לווה ואינו משלם. וצ"ב מה ענין אינו משלם לראיית הנוולד...'. וחתם את שמו, ושלח לו כך, כדי שיבין את הרמז לבד, שאם לא יחזיר ההלוואה בזמן לא ילווה לו יותר מהגמ"ח (הובא בספר 'לשונו בשדה' עמ' תתקח).

¹ ידוע שבתקופת לימודו של גיסי מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל בכולל 'חזון איש', ניהל גמ"ח גדול מכספי פקדונות שהופקדו אצלו. ופ"א אברך פלוני אחד לווה כסף, וכשהגיע תאריך הפרעון ולא החזיר, ועבר זמן נכבד, כתב לו גיסי זצ"ל בזה הלשון: "במתני' אבות (פ"ב מ"ט) מובא כמה 'דבר והיפוכו', וביניהם הרואה את הנוולד,

תמות בעוד שלא נשלם ימיו, כי החרד ביותר הנה החרדה ממיתו, ומי שאינו מרגיש כלום, ואינו נשמר מדבר המחריד, המוות נכון בידו. טוב אשר תאחז בזה – ר"ל להחריד מדבר המחריד, וגם מזה אל תנח ירך – ר"ל לאמץ הלבב לכל ירגיש הרבה להטריד ביותר. כי ירא אלוקים יצא את כולם – מי שהוא ירא אלוקים הוא יוצא ידי שניהם. מעט להחריד ומעט לאמץ הלבב, כי החרד ביותר הוא כאילו מסיר בטחוננו מה, ומי שאינו מרגיש כלום הוא כאילו אינו חושש על גזירת המקום אשר שלח עליו החרדה, עכ"ל קדשו.

והמבואר מדברי קדשו, דמי שאוחז באחד משני הקצוות, גורם לקיצור ימיו וימות טרם זמנו. בקצה האחד – החרד ביותר ממית עצמו כתוצאה מהחרדה השורה עליו, ובכך הוא מביא על עצמו חטא נוסף, שהרי בשמים דנים אותו כאילו הוא אינו בוטח בהקב"ה. ובקצה השני – מי שלא מרגיש כלום ונשאר אדיש לגמרי, מן הסתם גם אינו נזהר ואינו חושש מגזירות הקב"ה, ומת אף הוא קודם זמנו.

***

מי פה חכם ומי יודע פשר דבר חכמת אדם תאיר פניו ועז פניו ישנא (ח, א). הנה ידועה כמה מעלות טובות יש בכתיבת חידושי התורה וכאשר האריכו רבותינו, אך צריך לדעת שחידושי התורה של האדם שהוא מחדש, הם מאירים את פניו, ומענגים את האדם בעונג התורה.

שהרי כך מצאנו דברים נפלאים במסכת שקלים (דף ח ע"ב), שמטרוניא אחת ראתה את רבי יונה שפניו מאירים, ואמרה לו, סבא סבא, יש בך אחד מג' דברים אלו, או שאתה שתויי יין, או שאתה מלווה בריבית [שאינן לו דאגת פרנסתו, שהוא יושב בטל ומרוויח, ושמה בעמלו יום ולילה, ומתרבה הונו בנשך ותרבית], או שמגדל חזירים אתה [שמרוויח הרבה].

אמר לה רבי יונה לאותה מטרוניא, תיפח רובה של אותה אישה, שאין לי אפילו דבר אחד מג' הדברים שאמרה עלי [משום דשתיית יין, מלבד מה שבאמת לא שתה יין משום שכרות, לא היה יכול לשנות משום דמזיק ליה (וכדפי' התקלין חדתינן), וכן ריבית וחזירים אסור לישראל]. אלא מדוע פני מאירות? – 'אולפני שכיח לי, דהכין כתיב חכמת אדם תאיר פניו'.

ופירש הקרבן העדה: 'אלא תלמודי מצוי בידי. לישנא אחרינא, שמצוי לו לחדש דברים בתורה והן מאירין פניו' עכ"ל.

והתקלין חדתינן פירש: 'אולפן שכיח לי, חכמת אדם – נגד ג' הנ"ל. שהתורה נמשלה ליין, שנאמר 'ושתו ביין מסכתי', ומשמחת לב האדם, כמו שנאמר 'פקודי ה' ישרים משמחי לב', ומרווחת דעתו על ידי שנעשה כמעין המתגבר, על ידי רווח חידושי התורה ישמע חכם ויוסף לקח, ומתענג על ה' בעונג התורה, היפוך הנגע, כידוע, עכ"ל. ולמדנו מזה, שחידושי התורה שהאדם מחדש, הם מאירים את פניו, ומענגים את האדם בעונג התורה.

[וע"ע בחשוקי חמד עמ"ס שקלים (שם, עמ' רסה) מה שהרחבנו בכל זה, וראה גם להלן (יב, יד) מה שהוספנו בחיוב כתיבת חידו"ת].

***

לב חכם לימינו ולב פסיל לשמאלו (י, ב). מעשה שהיה, שנכנס מרן הגר"ח מוולאז'ין זצ"ל לישיבה בשבת אחה"צ, ומצא תלמידים שמשוחחים ביניהם על דא ועל הא, ואמר להם 'עד שאתם עוסקים בשיחה, מוטב שהייתם יושנים ומקיימים את הנוטריקון של שב"ת, שינה בשבת תענוג'. אמר לו תלמיד אחד, רבי אני דורש נוטריקון אחר, שיחה בשבת תענוג.

החזיר לו מרן הגר"ח מוולאז'ין זצ"ל בתוך כדי דיבור, עליך אמר החכם מכל אדם 'לב חכם לימינו', החכם קורא בשין ימנית ש'ינה, ולב פסיל לשמאלו, הוא קורא בשין שמאלית ש'יחה, ודפח"ח.

***

אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח כי מרפא נתיב חטאים גדולים (ד, ד). פסוק זה צריך ללוות כל בן תורה בשלבי עלייתו. ופירושו, גם אם רוח המושל (הוא היצר הרע) תנסה לפתותך

ולהטותך מן הדרך, אתה – את מקומך אל תנח. התאמץ בכל כוחך להתייצב ולהתעצב, לשוות לאישיותך מימד של בן תורה לכל דבר. וכמה נאה להביא כאן את פירושו של הבעש"ט עה"פ (תהלים פט, י) 'בשוא גליו אתה תשבחם', הנאמר גם בסליחות בימים הנוראים, וצ"ב מה עניינם של הגלים לסליחות עמך בית ישראל. וביאר כך: לפני אלפי שנה, בעת בריאת העולם קבע הקב"ה גבול לים, עד כאן יגיעו מימיו ולא יותר, ולא ראינו שהגלים עוברים את הגבול, לבד ממקרים חריגים במיוחד, כפי שהיה בגלי הצונאמי האדירים.

והנה, לכל אורך התקופה הארוכה הזו הנמשכת מאז בראו אלוקים שמים וארץ, אנחנו עדים לדבר מופלא, כל גל, כאשר הוא מתקרב ליבשה, מנסה הוא להתרומם, להתנשא, ולעבור את הגבול שקבע לו בורא העולם, 'בשוא גליו', ואינו מצליח.

למרות שהקב"ה תיחם את הגבול, מעוניין הגל לחצות אותו ולעבור אל היבשה. כל גל וגל מנסה את מזלו ואינו מתייאש, ולפני שהוא מגיע ליבשה הוא מתרומם מעט, ושוב חוזר אל עצמו ואל הגבולות המדויקים שקבע לו השי"ת. והקב"ה משבח את הגלים על כך, על העקשנות שהם מפגינים, ועל כח ההתמדה שלהם, בלי שיגיעו לנקודת משבר.

ולכן מתאימות המילים הללו לאומרון לפני הסליחות, כדי לידע, להודיע ולהיודע, שהקב"ה א-ל מלא רחמים הוא, ומעוניין בטובתנו גם אם לא הלכנו בדרך הטובה ומרדנו נגדו, ואם אם הרבינו לחטוא ולפשוע, עדיין יש לנו סיכוי להתקרב אליו בלבב שלם. וזאת בתנאי אחד: שנמשיך להתמיד ולנסות שוב ושוב לצעוד בדרכי התשובה, ולא נישבר לעולם. גם אם נפלנו ונכשלנו אינספור פעמים, נלך בדרכם של הגלים, ולא נתייאש [עלינו לשבח (דברים ח"א עמ' קס)].

***

חפר גומץ בו יפול ופרץ גדר ישכנו נחש (י, ח). הנה דרשו חז"ל באבות דרבי נתן (פ"ג ה"ג), הוא היה אומר, הנותן עיניו באשתו שתמות ויירשנה, או שתמות וישא את אחותה, וכל הנותן עיניו באחיו שימות וישא את אשתו, סוף קוברין אותו בחייהו, עליו הכתוב אומר חופץ גומץ בו יפול ופורץ גדר ישכנו נחש, ע"כ.

וכעין זה נאמר בספר חסידים (סימן תרס): 'מעשה באחד שמתו בניו הזכרים, אמר לתלמידיו בשעת מיתתו: יודע אני שאין בי עוון, אלא אחות קטנה היתה לי, והיתה אלמנה, והיתה ברצון לוקחת בעל, ובושת היה לה לומר קח לי בעל, ואני הייתי יכול לזווגה, ולא רציתי, כדי שישאר לי ממונה ונכסיה, ובשביל זה מתו בני בלא בנים, והיו גדולים'.

וכתב שם החיד"א בפירוש 'ברית עולם' על הספר חסידים שם: 'יכול לזווגה ולא רציתי כדי שישאר לי ממונה וכו'. פירוש, והוא עוון גדול, דצער דגופא לא ניתן למחול, ומה גם שכיון לקחת ממון שלה שגבתה מכתובת בעלה והוי כגזול, ומשום הכי מתו בניו ר"ל, עכ"ד. [וראה מה שהרחבנו בחשוקי חמד עמ"ס בבא מציעא (דף לח ע"ב), לגבי רופא שקיפד חיי אשתו ברשלנות, האם יורש את נכסיה].

***

אי לך ארץ שמלפך נער ושריף בבקר יאכלו (י, טז). הנה אמרו חז"ל במסכת שבת (דף י ע"א) שהדיין אינו חייב לשבת בדין כל היום כולו, ואמרינן התם עד מתי יושבין בדין, אמר רב ששת עד זמן סעודה, כלומר עד זמן הסעודה העיקרית, שהיא בשעה שישית של היום. אמר רב חמא, מאי קרא, דכתיב אי לך ארץ שמלך נער, ושריף בבוקר יאכלו, כלומר: אי לך ארץ, שהדיין שלך מתנהג כנער, והשרים שלך אוכלים בבוקר, במקום לשפוט את העם.

ועל זה מביאה הגמ' את הפסוק הבא (פסוק יז) 'אשריך ארץ שמלךך בן חורים ושריך בפת יאכלו בגבורה ולא בשתי', כלומר: מאושרת את הארץ, שהדיין שלך בן חורין [כלומר, שאינם משועבדים לתאוותיהם ולצרכיהם הגופניים, אלא שולטים הם עליהם], והשרים שלך אוכלים בזמן הנכון, ושרים אלו מחזקים את עמם בגבורה של תורה, ולא בשתייה של יין.

והנה בגמ' במסכת ביצה (דף ד ע"א) איתא, אושפיזכניה [בעל אכסנייתו] דרב פפא, ואמרי לה ההוא גברא, דאתא לקמיה דרב פפא, הווי ליה הנך ביצים משבת ליום טוב [היו לו ביצים שנולדו בשבת שהיתה ערב יו"ט, ורצה לאכלן ביו"ט]. ובא לפני רב פפא, ושאלו האם מותר לאכלן מחר ביו"ט. אמר ליה רב פפא, זיל האידינא, ותא למחר [לך היום, ותבוא בחזרה מחר, ואז אענה על שאלתך]. ומבאר הגמ' מדוע לא השיבו רב פפא מיד, דרב לא מוקי אמורא עלויה מיומא טבא לחבריה משום שכרות, כלומר שרב לא היה מעמיד מתורגמן לפניו לדרוש ברבים מהזמן שעשה יו"ט, כלומר משעה שאכל סעודת יו"ט, עד למחרת, משום שאסור להורות הוראה מתוך שכרות. ורב היה רגיל להורות הוראות בדרשותיו, ולפיכך נמנע מלדרוש אחרי שסעד סעודת יו"ט עד למחרת, מכיון שבסעודתו שתה יין בשיעור כזה שהיה אסור לו להורות עד למחרת, ואף רב פפא נהג כרב, והיות ששתה יין באותה שבת, המתין עד למחרת לפני שהורה ההלכה לשואל.

וכתב בחידושי 'הבונה' (הובא בעין יעקב, ריש ביצה) על דברי הגמ' הנ"ל, וז"ל: 'הלימוד הראשון אשר יצא מחכמת אנשי כנסת הגדולה היה, הווי מתונים בדין (אבות פ"א מ"א), והוא מאמר כולל, לא לבד במשפטים שבין אדם לרעהו, אלא לכל דבר שיזדמן לאדם לשפוט עליו בגזירה מוחלט הנקרא דין, שצריך להתיישב תחילה בעצמו מכל המטרדים, וכל שכן מטרדת המאכל והמשתה, אשר איז יעלה אל המח ויבלבל אותו, ואמרו חז"ל על זה במסכת שבת עד מתי יושבים בדין, אמר רב ששת עד זמן סעודה, אמר רב אדא מאי קראה דכתיב אי לך ארץ שמלכך נער ושריך בבוקר יאכלו, כי אחר אכילה יצא משפט מעוקל, ולכך נאמר (ירמיה כא, יב) דינו לבקר משפט, וכל הוראה ועיון גוזר הוא דין ומשפט, והטעם כי בהיות האדם באיזה התפעלות מחוץ, אינו האיש ההוא אחרי ששכלו המשים אותו מי שהוא איננו אז בהוייתו העצמית, וזהו מה שכתוב כי אקח מועד אני מישרים אשפוט, שמילת 'אני' מיותרת, אלא רצה כי אקח ואבחר זמן מוכן לדון בדבר, כי כן הרצון במילת מועד על זמן מיוחד, אני מישרים אשפוט, אני הוא השופט, אני הוא ולא אחר. ולזה היה נשמר רב, וממנו למד רב פפא לבלתי הורות את בני ישראל בזמן שהיה לחוש לשכרות, והנסיון הוכיח במעשה זה כי טוב עשה, עכ"ל.

ומבואר כאן כמה גדולה מעלת מנוחת הנפש למורה הוראה, ושמענו שיש אומרים שלאחר שמרן החזו"א זצ"ל דיבר עם מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בלימוד, אמר שכן תורה צריך לחפש בית כמו זה של הרב אלישיב, מפני שהוא לומד תורה מתוך מנוחת הנפש. [ויש להוסיף, שאין הכוונה שהוא עשיר ולא עני, ומנוחת הנפש אינה תלויה בזה כלל, ומו"ח למד תורה מתוך דחק גדול, אך אמר שכשלומדים תורה מתוך שמחה, יש מנוחת הנפש (עי' במסכת סוטה דף מ ע"א)].

***

אם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו ואם יפול עץ בדרום ואם בצפון מקום שיפול העץ שם יהוא (יא, ג). הנה ידועה השאלה, מדוע בשמו"ע בברכת 'מחיה המתים', משבחים להקב"ה שהוא 'משיב הרוח ומוריד הגשם', ואילו בברכת השנים מבקשים 'ותן טל ומטר לברכה', ומדוע שינו חז"ל את הלשון, ולמה לא נאמר בשניהם או 'גשם' או 'מטר'.

ונאמרו בזה כמה תירוצים, וכמו שהרחבנו בזה בקובץ 'ווי העמודים וחשוקיהם' (גליון כג עמ' סב), אך נביא בזה מה שתירץ בערוך השולחן (או"ח סימן קיד ס"ב), שגשם קרוי כשהוא עדיין בשמים, ואילו מטר נקרא כאשר כבר יורד לארץ, ודייק כן ממה שמצאנו בפסוק כאן שגשם מוזכר עם שמים 'אם ימלאו העבים גשם', וכן במבול נאמר (בראשית ח, ב) 'ויכלא הגשם מן השמים', משא"כ מטר הוא סמוך לארץ, וכמו שנאמר (דברים יא, יד) 'מטר ארצכם', וכן (שמות ט, לג) 'ומטר לא ניתך ארצה', וכן (איוב ה, י) 'הנותן מטר על פני ארץ', ולכן נאמר שם (לז, ו) 'וגשם מטר וגשם מטרות עוזו',

לפי שמקודם הוא גשם ואח"כ הוא מטר [והוסיף הערוה"ש, שאמנם יש במקרא יוצאים מן הכלל, מ"מ הוא עיקר פירושו]. ולכן בהזכרת הגבורות אומרים 'גשם' שלמעלה הם עיקר הגבורות, ובשאלה שמבקשים 'ותן טל ומטר על פני האדמה' קבעו לומר 'מטר' [ופסק הערוה"ש, שאם אמר 'מטר' בהזכרה, או 'גשם' בשאלה יצא יד"ח, ואין צריך לחזור, אלא שהוא משנה מלשון חכמים].

***

כאשר אינך יודע מה דרך הרוח פעמים בבטן המלאה פכה לא תדע את מעשה האלקים אשר יעשה את הפל (יא, ה). הנה אמרו חז"ל במדרש רבה כאן (יא, ט) 'כאשר אינך יודע, שבעה דברים מכוסים מבני אדם, ואלו הם, יום המיתה, ויום הנחמה, ועומק הדין, ובמה הוא משתכר, ומה בלבו של חברו, ומה בעיבורה של אשה, ומלכות זו של אדם אימתי נופלת...', ומה בעיבורה של אשה, שנאמר כעצמים בבטן המלאה'.

ובליקוטים על המדרש הביא 'שאין אדם יודע מה בעיבורה של אשה. וזה אחד מן הדברים שבמכוון הוא נעלם מבני אדם, שאילו ידעו אפשר שמי שידע שהולד הוא לא לפי רצונו, היה מבקש תחבולות שתפיל האשה'.

והנה בימינו אפשר לברר ולגלות את מין העובר ע"י מכשירים (כגון אולטראסאונד), ואיך מתקיימים דברי חז"ל.

ובספר 'תורת היולדת' (עמ' שצו) כתבנו דאפשר דלפמ"ש החתם סופר (אה"ע ח"ב סימן פב) דיש חילוק בין לשון 'מעוברת' ללשון 'אשה', דלשון 'מעוברת' הוא אם הוכר עוברת לאחר ג' חודשים, ולשון 'אשה' סתם נופל על אשה שהיא בתוך ג' חדשים [וראה מש"כ בזה בספר 'תורת היולדת' (מהדו"ח עמ' שמ)]. ויתכן לפי"ז שמכוונים דברי חז"ל במדרש, שהרי כתבו 'ומה בעיבורה של אשה', וכוונתם בתוך ג' חודשים ובתוך מ' יום להריונה, שעדיין אי אפשר לברר את מין העובר.

ולמעשה גיסי מרן הגר"ח קניבסקי צוק"ל היה מורה ובא, כי נשים הבאות לחכם להתברך מפיו להצלחת הריון ולידה, ואין להן כל בעיה רפואית, עדיף שלא יעשו בדיקת 'אולטרא-סאונד', ואע"פ שיתכן שהבדיקה תהיה לתועלת, בכל זאת כל עוד שלא נודע על בעיה כל שהיא, לא בעובר ולא במעוברת, התפילות להשי"ת וברכות החכם מועילות יותר. לעומת זאת, אם האשה תיבדק, ויגלו פגם בעובר, יזדקקו כבר לנס גלוי לשנות את המצב ולרפא את העובר, ולא כל אדם זוכה לכך. וראה בספר 'עלינו לשבח' (דברים ח"א עמ' תמז) שהבאנו כמה ראיות לזה.

ויש להוסיף, שפעמים רבות אירע שנשים עשו בדיקות, כפי שיעץ להן הרופא, והתוצאות גילו כל חשש קטן לפגם אצל העובר, והנשים נחרדו מכך, וכמעט שירדו מדעתן. ופעמים מגזימים הרופאים טובא ויועצים לבצע הפלה, דבר שאסור בהחלט ע"פ דיני התורה, ולחינם מכאיבים את ליבם, ומספרים להם על מחלות שלבסוף כלל לא קיימות, ולכן מוטב היה שלא תבדוקנה, וכפי שתיקן השי"ת את עולמו, שאשה לא תדע מה בבטנה, וכדחזינן במדרש כאן, שהקב"ה הסתיר מעיני האדם מה נמצא בבטנה של האשה.

***

עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים ושב העבים אחר הגשם (יב, ב). הנה בזהוה הקדוש בפרשת קדושים (דף פד ע"ב) איתא דברים חמורים על אי תשלום שכר שכיר בזמנו, לא תבא עליו השמש, תזהר שלא תסתלק מהעולם בשביל זה קודם זמנו, ומביא הזוה"ק הפסוק כאן 'עד שלא תבוא השמש', ומכאן למדים, שמי שמשלם שכר שכיר בזמנו, גם אם הגיע זמנו להסתלק מהעולם, הקב"ה משלים נפשו, ונותן לו עוד חיים על מה שנקצב לו לחיות. אך 'לא תלין פעולת שכיר' – מי שלא משלם שכר של עני, כאילו נוטל נפשו ונפש אנשי ביתו, וכל אותם האדים שיצאו מנשימות העני במהלך עבודתו, עולים לפני הקב"ה ועומדים לפניו, וצועקים להקב"ה מרוב צערם ותובעים דין. ואפילו אם נגזר על הבעה"ב אריכות ימים וטובות רבות, כולם נעקרים ממנו, ומסתלקים

ממנו ומתקצרים ימיו. וזה לא רק בעני, אלא גם בעשיר שעבד, שהרי כתוב 'ואליו הוא נושא את נפשו', מכל אדם, ואפילו מעשיר, וכל שכן מעני, יעו"ש עוד דברים חמורים ונוראים.

***

בְּקֶשׁ קֹהֶלֶת לְמִצָּא דְּבָרֵי חֶפֶץ וְכָתוּב יוֹשֵׁר דְּבָרֵי אֱמֶת (יב, י). הנה אמרו חז"ל במסכת ראש השנה (דף כא ע"ב), חמישים שערי בינה נבראו בעולם, וכולן ניתנו למשה חסד אחד. כלומר, שניתנו למשה רבינו ארבעים ותשעה שערי בינה, שנאמר (תהלים ח, ו) 'ותחסרהו מעט מאלוקים', שנחסרה ממש המדרגה העליונה של ידיעת ה' באמיתותו.

ולאחר מכן מביאה הגמ' את הפסוק כאן לגבי חכמת שלמה, והמדובר הוא על בקשה מסוימת שביקש קהלת – שלמה המלך [שלמה נקרא 'קהלת' או משום שהוא קיהל ואסף חכמות הרבה, או ע"ש שהיה אומר את דבריו בקהל עם (רש"י קהלת א, א)], ונאמר לו מן השמים 'וכתוב יושר דברי אמת', כלומר שהשיבו לו שכתובים ב'ספר היושר' (התורה) דברים המעכבים את מתן בקשתו, והם 'דברי אמת' שאין לשנותם.

ודורשת הגמ', ביקש קהלת למצוא דברי חפץ (דברים נכספים), והיינו שביקש קהלת להיות כמשה, כלומר שינתנו גם לו ארבעים ותשעה שערי בינה, יצתה בת קול מן השמים ואמרה לו: 'וכתוב יושר דברי אמת', שכבר כתוב בתורה (דברים לד, י) 'ולא קם נביא עוד בישראל כמשה', ולכן לא יתכן שתגיע למדרגת משה.

ודבר נפלא כתב החיד"א בספרו 'פני דוד' עה"ת, שרבינו אשכנז פירשו מאמר זה, ששלמה המלך רצה לדעת טעם של מצוות פרה אדומה, ומצא גם לזה רמז בפסוק 'ולקחו לטמא מעפר שריפת הפרה', ראשי תיבות שלמה, אך שלא כסדר, ולכן חשב שיוכל לטרוח ולהשיג טעם פרה אדומה, מאחר שמצא שמו רמוז בפסוק הזה.

ולכן יצתה בת קול ואמרה לו: 'וכתוב יושר דברי אמת', כלומר הטבת לראות שיש רמז בפסוק הזה, אך טעית, וצריך לעשות את הראשי תיבות ביושר, לטמא מעפר שריפת החטאת, שהם ראשי תיבות 'למשה', שרק למשה גילו טעם פרה אדומה, ולא לאחר, ודפח"ח.

***

סוֹף דְּבַר הַכֹּל נִשְׁמַע אֶת הָאֱלֹקִים יִרְא וְאֵת מִצְוֹתָיו שְׁמוֹר כִּי זֶה כָּל הָאָדָם (יב, יג). מעשה שהיה לפני שנים רבות שמצאתי מצלמה יקרה, וכל נסיונות החיפוש אחר בעליה עלו בתוהו, והעצה היחידה שנותרה היא לפתח את התמונות 'פילים' באותם הימים] שבתוך המצלמה, ועל ידן לנסות לזהות את הבעלים, ואכן עשינו כן. והנה, בחציים הראשון של התמונות, הופיע בעל המצלמה, שהינו אדם מוכר ונכבד, מצולם לצד גדולי ישראל. אך בחלק השני, צולמו רח"ל תמונות עם דברים נוראים, כיצד הוא עובר עבירות חמורות רח"ל. ונסתפקנו האם להשיב את המצלמה או שמא יש לחוש שהמאבד יתבייש מאד ותגרום לו עגמת נפש מרובה.

למעשה שלחנו את המצלמה, אך צירפנו מכתב בעילום שם, בו כתבנו כדלהלן: 'ידידי היקר, אני נפגש עמך אחת לשנה או שנתיים, ואין לך ממי להתבייש. אך דע לך: אדם חושב שהמעשים שהוא עושה בסתר, יישארו שם, בחדרי חדרים, ואינו יודע שהשי"ת הבטיח כבר שיפרסם את מעשיהם של החוטאים, וכמו שאומר שלמה המלך בסוף קהלת, סוף דבר הכל נשמע, את האלוקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם, ואומר התרגום: סוף פתגם דאתעבד בעלמא בצנעא, כולא עתיד לאתפרסמא, ולהשתמעא לכל בני אנשא, בגין כך ית פתגמא דה' הוי דחיל, וית פיקודוהי הוי נטיר דלא למיחב בסתרא'. ופירושים של דברים: סופו של כל דבר שנעשה בצנעה, הוא להתפרסם ולהשתמע לכל בני האדם. איזו בוש תכסה את פנינו ברגע שנגיע לעולם האמת, וכל מה שעשינו ופעלנו עלי-אדמות, יתגלה וייחשף לעין כל...

***

כִּי אֵת כָּל מַעֲשֵׂה הָאֱלֹקִים יִבָּא בְּמִשְׁפָּט עַל כָּל נַעֲלָם אִם טוֹב וְאִם רָע (יב, יד). הנה אמרו חז"ל במסכת חגיגה (דף ה ע"א), מאי על כל נעלם, אמר רב זה ההורג כינה בפני חברו ונמאס בה, ושמואל אמר זה הרק בפני חברו ונמאס.

ומעשה שהיה ביהודי פשוט שלאחר התלבטויות רבות, החליט לקחת לבתו בחור ישיבה בן תורה, וכשהגיע לפתח הישיבה, ראה בחור אחד רוקק לארץ, ונמאס מזה, ומיד החליט אותו אדם שלא יקח לבתו חתן בן ישיבה, מחמת שאין להם נימוסים ודרך ארץ כראוי, והלך לבקש לה חתן שומר מצוות, אך לא בן תורה. ולדאבונו בדור שאחר כך הלכו ילדיו ללמוד חכמות באונברסיטה, ובני בניה כבר לא שמרו תורה ומצוות כ"כ, ונכדיה התבוללו רח"ל, וכל ההתדרדרות הזו נזקפת לחובתו של אותו בחור שרקק בפני האדם, ועבר על דברי חז"ל.

והיינו 'על כל נעלם', שלא זו בלבד שיענש על עצם מה שציער את חברו במה שנמאס בה, אלא גם יתבע על העתיד, מה שנתגלגל מזה שהמאס את חברו, ולפעמים האדם אינו יודע איזו השפעה לדורי דורות נתגלגלה ממעשיו.

ואף שלא היה צריך אותו בחור לדעת כל העתידות הנעלמות שיתגלגלו ממעשיו, מ"מ הלא ידע עכ"פ שאין זה מגדרי כבוד הבריות לרוק בפניהם, וממילא שוב יש לתבוע אותו על כל התוצאות הנעלמות של מעשיו [ווי העמודים וחשוקיהם, (גליון נ עמ' צו)].

לזכר ולעילוי נשמת

תלמידו הותיק של מרן רבינו שליט"א
הרופא החרדי

הד"ר ר' דב בן משה ארליך ז"ל

איש אשכולות וענק רוח, אשר יר"ש ורוחב דעות
חברו בו יחדיו, ופעל במסירות נפש למען הכלל והפרט,
להגדיל תורה ולהאדירה וזכה לייסד את שיעור
הרופאים של רבינו שליט"א,
וזכה להיות ממעמידי ההלכה בתחום הרפואה
השיב את נשמתו לבוראו ביום אשר נאמר בו 'בקרוכי אקדש'

נלב"ע ר"ח ניסן תשמ"ו

תנצב"ה.

הונצח ע"י בני המשפחה

להערות ניתן לפנות למערכת דברי חמד: a0527642209@gmail.com

ניתן להאזין לפסקי הלכה המתעדכנים ממרן שליט"א

בקו שיח יצחק: 03-313-0582

לקבלת הקובץ השבועי המלא 'אוצר הפרשה': a169258235@gmail.com